

ÉLETMÓD ÉS TRADÍCIÓ

13.

Csiki Fruzsina

A KERÉKGYÁRTÓ MESTERSÉG
MŰLTJE MAGYARORSZÁGON

NIA

Nemzeti Kutatási és Technológiai
Alapintézmény

Karavánoképzési
Központ

Budapest 2014

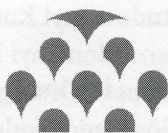
A sorozatot szerkeszti
Báti Anikó

ÉLETMÓD ÉS TRADÍCIÓ

13.

Cseh Fruzsina

A KERÉKGYÁRTÓ MESTERSÉG MÚLTJA MAGYARORSZÁGON

MTA

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

Budapest 2014

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával
készült

Szerkesztette
Báti Anikó

A nyomdai előkészítést végezte
Fancsek Krisztina
Hős Gergely

Borítóterv: Szilágyi Levente

A borítón: Kerékgyártók Tordátfalván (Románia) 1912-ben.
A kép Popo Anna tulajdona.

ISSN 0238-9584
ISBN 978-963-9627-78-9

Kiadta
a Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Néprajztudományi Intézet
1014 Budapest, Országház u. 30.
Felelős kiadó: Fodor Pál
© Cseh Fruzsina 2014

Nyomás és kötés
Prime Rate Kft.
Felelős vezető: Dr. Tomcsányi Péter

TARTALOM

Köszönetnyilvánítás	8
Bevezetés	9
Kutatástörténet	11
A kézművesség és a kerékgyártó kisipar néprajzi kutatásának kezdetei	11
A céhek kutatása	12
Termékek (járművek, alkatrészek, nyersanyag)	14
Limitációk, kontóskönyvek, pénztárcönyvek	18
Szókészlet	19
Eszközkészlet	19
Társadalmi szerep, életmód kutatása	21
Újabb kutatási irányok napjainkban	23
A kerékgyártó mesterség első írott emlékei Magyarországon	26
A kerékgyártó mesterség a céhkorszakban	28
Céhjelvények	39
Mesterremek	40
A kerékgyártók termékei a limitációkban	40
A kerékgyártók keresete a céhkorszakban	50
A céhrendszer megszűnése	52
A kerékgyártók számának változása a céhrendszer megszűnése után	55
Statisztikai adatok	57
Kerékgyártó háziipar	67
Egyes területek háziipara	70
A kerékgyártók társadalmi kapcsolatai	79
Műveltség	83
Vagyon, kereset	88
Inas- és segédévek, mestervizsga	92
Vásárok	97
A mesterség megszűnése, elhagyása	99

A kerékgyártó mesterség eszközkészlete	107
Munkaeszköz-katalógus	107
1. Befogó szerszámok és tartozékaik	109
2. Mérőszerszámok	111
Egyenes vonalzó, collstok, tolómérő	111
Körzők	112
Sablonok vagy modlák, módlák	112
3. Hasító- és faragószerszámok	113
4. Esztergapad	116
5. Vésők	117
6. Gyaluk	118
7. Fűrészek	120
Keretes vagy kávács fűrészek	120
Keret nélküli fűrészek	121
8. Fúrók	122
9. Ráspolyok és reszelők	123
10. Verő szerszámok	123
11. Egyéb kézi szerszámok	124
A szerszámok beszerzése	125
A szerszámkészlet értéke	126
Díszítések, védjegyek, tulajdonjegyek, mesterjegyek a szerszámokon	128
Német szerszámnevek	131
Gépesítés	132
Eszközcsoportok vizsgálata	137
A kerékgyártó mesterség termékei	139
A nyersanyag beszerzése	139
A szerszámfa tárolása, előkészítése	141
Mértékegységek	143
A szekér és kocsi készítésének menete	144
Kerék	144
Talp	145
Küllő	147
Kerékagy	148
A kerék összeillesztése	150
A szekér hátsó része	155
A szekér első része	158
Oldal	163
Oldalkitámasztás	166
Kas	169

Saroglya	169
Fenekdeszka	171
Kocsiülés, bak	171
Ekhó	171
Fékezés	172
Járom	173
A kocsi összeállítása	173
Szekerek, kocsik díszítése és festése	175
Technikai újítások	176
A szekerek és kocsik ára	179
Szánok	181
Egyéb termékek	183
Taligák, talicskák	184
Sírjelek, fejfák	185
Termékek átvétele, terjedése	186
Összefoglalás	187
Történeti rétegek.....	187
Specializálódás	190
Szakmai identitás	192
Irodalom	195
Mellékletek	227
Képek	253